

Javaslat
a több évszázadot megért
Nagydorogi
Szégyenkő
Megyei Értéktárba történő felvételéhez



Készítette
a Nagydorogi Református Egyházközség
7044 Nagydorog, Kossuth .L. u.66.

Surányi Réti Katalin
lelkipásztor

Jaksa János
presbiter

Nagydorog, 2016. január

(P.H.)

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
Református Egyházközség Nagydorog
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: **Surányi Réti Katalin lelkipásztor**
Levelezési cím: **7044 Nagydorog, Kossuth L. u.66.**
Telefonszám: **30-3992579, 75-332136**
E-mail cím: **Surányi Réti Katalin [retikata.lp@gmail.com]**

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése:

Szégyenkő

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

- agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

7044 Nagydorog Kossuth u.79.

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

- települési tájegységi megyei külföldi magyarság

5. A nemzeti érték rövid szöveges bemutatása, egyedi jellegének és történetének leírása:

Egyházközségünk legnagyobb értékét a református Templom képviseli, mely településünk egyetlen műemlék épülete. A templom a 63-as út mentén a Kossuth L. utca 79. szám alatt emelkedik ki környezetéből. 2014 okt. 24-26.-ig ünnepeltük építésének 240. évfordulóját.

A templom kert kerítése elé - mintegy 10 m-re a templomtól - 2007 máj.16.-án lett fel állítva a Szégyenkő.

A róla készült felvételeket az 1-es és 2-es szám alatt csatoljuk.

A kő emberemlékezet óta a régi (tömött falú) parókia előkertjében állt. A régi elhasználódott épület bontását 1985-ben kezdték meg. Így a szégyenkövet ideiglenes helyre tették át. A parókia kerítésének felújításával egy időben került a jelenlegi helyére.

A presbitérium célja az volt, hogy itt minél többen megtekinthessék ezt a több évszázad óta őrzött értéket. A melléte álló oszlopra van elhelyezve a vele kapcsolatos rövid tájékoztató.

A Szégyenkő sárgásszürke homokkőből van kézzel kifaragva. A vésők nyoma néhány helyen még ma is jól látható. Alakját illetően egy kocka alpból indul ki a szinte teljesen hengeres alakú felső rész. A faragást, vésést követően feltételezhetően kézzel csiszolták simára a felületét.

A kő méretét a 2. sz. melléklet mutatja be. A rajta sem évszám, sem monogram vagy más jelzés nem található, melyből korára és származási helyére pontosan lehetne következtetni. A kőoszlop talpa nem sima, deformált, ezért 10-15 cm-re a földre van süllyesztve, beton alapra helyezve, hogy

A homokkő laza szerkezetű, ezért a moha megtelepszik rajta. Ennek ellenére az időjárás viszontagságait jól viseli.

Dobri István „A mi településünk, Nagydorog” című könyvében a következőt írja: „Nem tudhatjuk mikor volt utoljára használva, vagy ki volt „áldozata”, ezekről nem szól semmi, de talán jobb is így, csak ne lenne ma is sokak esetében megítélhető e büntetés!”

A kiskunhalasi református templom mellett álló szegyenkövel kapcsolatban hangzott el egy felvétel a Kossuth Rádióban 2015. jan. 7.-én 10 óra 50 perckor a Napközben műsor keretében a hangtári részben. A műsorban elhangzott, hogy az országban tucatnyira tehető a megőrzött szegyenkövek száma. A hanganyag bárki részére elérhető.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

A 16–18. században mindhárom protestáns egyházban, az aszketikus genfi mintára különösen a reformátusoknál, nagy jelentősége volt a szigorú egyházfegyelemnek, mely a közösségek erkölcsi életének legfontosabb szabályozójaként működött. Gyökerei a középkorba, a világi és egyházi bírói hatalom összefonódásához nyúlnak vissza, a reformációt követően az egyházi ügyekben illetékes világi testület, később a presbitérium gyakorolta a lelkész vezetésével a fegyelmi bíraskodást.

Az egyházi bíróság elé kerülők leggyakrabban a következő vétkeket követték el: káromkodás, szitkozódás, ünnepi és vasárnapi munka, templomkerülés, az úrvacsorázás elhanyagolása, rendetlen templomi viselkedés, tiltott udvarlás, a jegyesség indokolatlan felbontása, házastársak civódása és különélése, házasságon kívüli nemi élet, szülőikkel szembeni tiszteletlenség, kocsmázás, korhelykedés, nyilvános botrányozás. Leginkább tehát a családi élet védelmében avatkoztak be az emberek életébe. A hatáskör a 16–17. században igen széles volt, a 18. században azonban még inkább a házassági-családi visszaesések kerültek előtérbe, míg más bűnök, például a vallásgyakorlat hanyagolása vagy a káromkodás, kisebb számmal szerepeltek. A házassági bíraskodást Mária Terézia a protestánsok kezéből kivéve a katolikus egyházhoz utalta, II. József azonban visszaadta nekik a békítés és a házasságon kívüli kapcsolatok rendezésének jogkörét. (Ez a rendelkezés, bár utóbb alig gyakorolták, 1894-ig volt érvényben.)

Az előjáróknak, majd a presbitereknek kötelességük volt a vétkeket jelenteni az úrvacsorai alkalmakat megelőző gyűléseken. Sok helyen a szószékről kérte a prédikátor a híveket ugyanerre. De gyakran előfordult, hogy lelkiismereti kényszer hatalma alatt önként jelentkeztek (pl. megesett lányok). Enyhébb esetben a bűnöst előbb négy szemközt, utóbb, ha ez nem használt, tanúk előtt figyelmeztette a lelkész, s csak ezután következett a gyülekezetből és az úrvacsorától való ki-, illetőleg eltiltás, ami a korabeli társadalmi felfogásban súlyos megbélyegzésnek számított. A kiltottat *ekléziakövetésre* és *penitenciatartásra* szólította föl a prédikátor, miután ez megtörtént (több alkalommal és hetekig tarthatott), következett el a be- vagy visszafogadás, minek során a prédikátornak kellett védelmeznie a bűnbánatot tartót a gyülekezet nyilvánossága előtt, végül a feloldozást megadnia. Szokás volt a visszaesőtől *albát* (hitlevél) kérni, melyben elfogadta, ha még egyszer bíróság elé kerül, nem nyerhet kegyelmet.

Dekéri Kata „bűnös életű leány” kiközösítése 1811-ben Kisölveden (Hont m.) a prédikátor följegyzése szerint így folyt le: „Egy nagy kő tétetett a templom közepére, a katedra elejébe. Arra felállítódott a megesett személy hajadonfővel és mezítláb, a prédikáció alatt. Annak végeztével az úr asztalához álltam és beszédet mondtam. Erre a személy térden állva sírván megesmérte vétkét, bocsánatot kért az egész gyülekezettől és a cserépben mellette lévő hamuból a fejére hintett. Erre éneklés közben a gyülekezet kitakarodott a templomból. Legutóljára jőve a személy, kit kívül az ő hajdani leányzótársai azonnal körülfogának és haját ollóval tövig nyírták vala, azt szélnek eresztvén. A vének pedig megfogták s egy ponyvába takarván meghömpölygették s hantokkal, kövekkel megdobálták s ott hagyák reáköpdösvén” (idézi Illyés E. 1936: 80). Ez az idézet több jelentős mozzanatra rávilágít. Isten törvényeinek megszegésével a bűnös az egész gyülekezetet bántotta meg, ezért kellett nyilvánosan bocsánatot kérnie. A templomon kívül történtek már az egyháztól független közösségi büntetés megnyilvánulásai, hiszen a leány a közösség szokásrendjét is megsértette. A keménység és kegyetlenség rendszeres {7-460.} velejárója volt az egyházi fegyelmezésnek, korábban a világi hatóságnak átadott bűnöst fizikailag is megfenyíthették, súlyos esetben ki is végezték. Ebben az időben azonban már különösnek számított az eljárás, mert II. József eltörölte a megszegényítő büntetéseket (1781). Rendelete egyházi törekvésekkel találkozott, mivel a rohamosan terjedő racionalizmus és a filantrópia hatása alatt a lelkészek egy része szembefordult a hagyományos fegyelmezési formákkal. A bűnösök értelmére való lelki ráhatást javasolták, hogy a „szeretet legyen az egyházi fenyték alapja”.

Az ekléziakövetés szokása a 18. század második felében azért is vesztett erősségéből, mert a világi és az egyházi hatóság már nem vallott azonosan szigorú erkölcsi elveket. A prédikátor egyre többször maradt magára ítéleteivel, minthogy hatósági tekintély nem állott mögötte. A nemesség megnövekedett befolyása ezen a téren úgy jelentkezett, hogy ugyanazért a vétekért a nemesrendű bűnös nem vállalta el ugyanazt a fenytéket, amit a jobbágy kapott. Hiába hirdette az egyház, hogy Isten előtt mindenki egyenlő, a prédikátorok a patrónustól és az állásvesztéstől való félelmükben enyhébb büntetéseket szabtak ki, vagy a kollektív szertartást magányossá minősítették.

Maga a szokás az életforma változásával párhuzamosan a 19. század derekára lassan halt el. Fokozatosan tűntek el tárgyi kellékei, a *szégyenkő* vagy *ekléziakő*, a csuklya, a lepel, a szennyes ruha, az ószövetségi zsidó szokásra utaló hamuszórás. A bűnösnek megengedték, hogy leghátul a templomban (*szégyenpad*) végighallgassa az istentiszteletet. Később a bűnbánatot már néhány tanú előtt, majd közvetítők útján üzenetként is elfogadták. A penitenciatartást feddés, dorgálás váltotta föl. Az utolsó évtizedek szórványosan előforduló nyilvános ekléziakövetéseiről nem lehet pontos ítéletet alkotni. Lehetséges, hogy a bűnösök a közvélemény vagy a lelkész kinyilatkoztatott vagy csendes nyomása alatt cselekedtek így, de a hagyomány erejét ismerve nem szabad kizárni teljes önkéntességüket sem.

szégyenkő, tarisznyakő

Megszégyenítő büntetőeszköz volt, amelyet a 18. sz. végéig a garázda, botrányt okozó, gyalázkodó személlyel szemben alkalmaztak. A szégyenkövet az elítéltnak meghatározott távolságra elvinnie nagyobb embertömeg szeme láttára (pl. vásár alkalmával), sokszor dob és sípszó mellett, Erdélyben sok helyen tarisznyába téve történt a szégyenkő hurcolása, amelyen groteszk ember-, számár- vagy nyúlfej volt látható. A szégyenkő népmesékben, népi leírásokban gyakran szerepel.

A Nagydorogi szégyenkő Nemzeti Értékének bizonyítására kértük fel Dr. habil Nagy Janka Teodóra PhD főiskolai tanár jogi néprajz kutatót szakvélemény elkészítésére. Az anyagot a 3 sz. melléklet tartalmazza.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Irod. Dobri István: A mi településünk, Nagydorog

Vajna Károly: Hazai régi büntetések (II., Bp., 1907);

Eckhart Ferenc: A földesúri büntetőbíráskodás a XVI–XVII. században (Bp., 1954).

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja:

1. sz. mellékletet

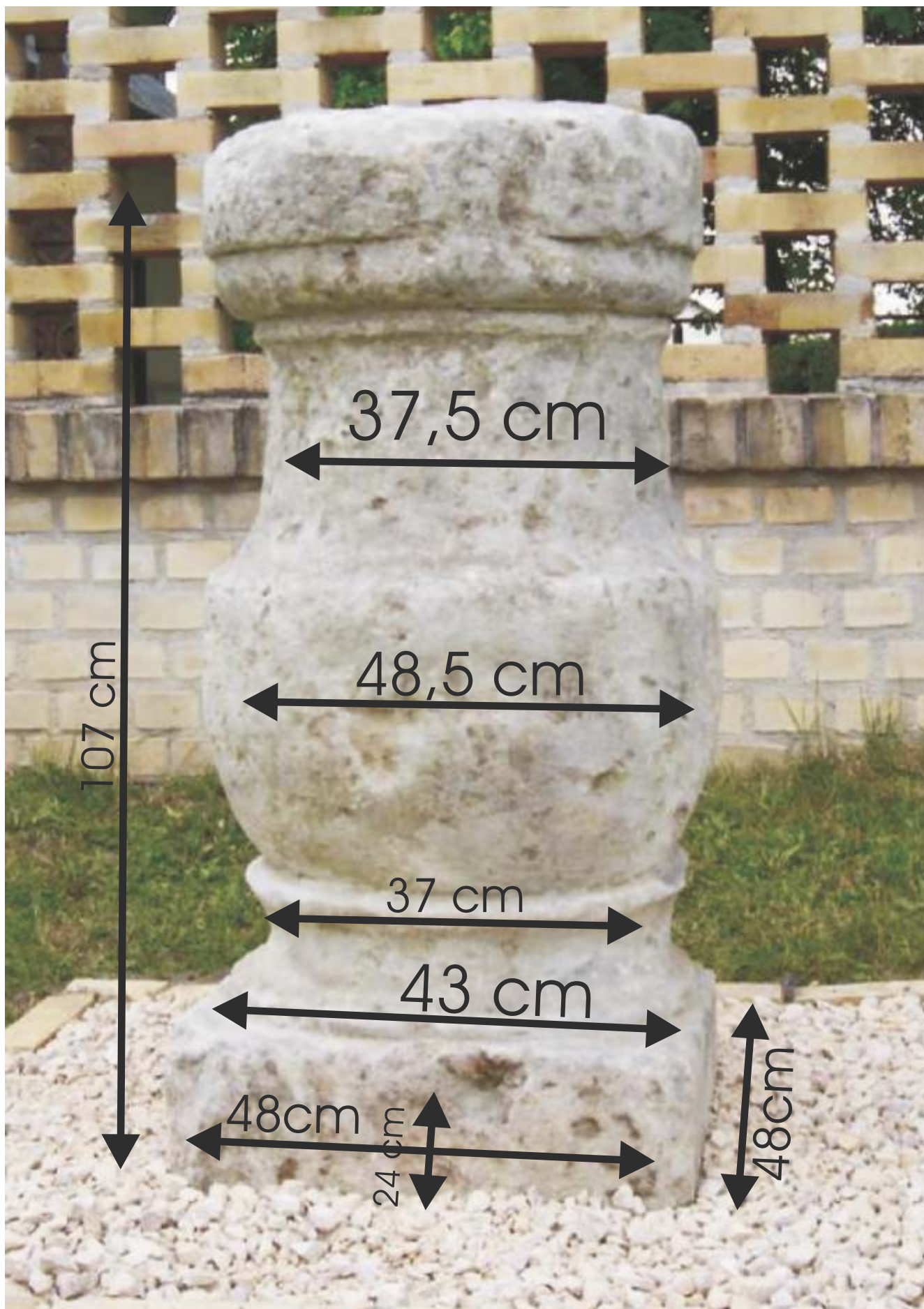


2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek.

Csatoljuk a Ráday Múzeum Igazgatójának, a Tolnai Református Egyházmegye Esperesének, a Nagydorogi Önkormányzat Polgármesterének támogató levelét

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat Jaksza János javaslattevőként kijelentem, hogy a fényképet saját magam készítettem és hozzájárulok annak más területen történő felhasználásához.

2 sz. melléklet



3. sz melléklet

SZAKVÉLEMÉNY a nagydorogi szégyenkőről

Nagydorog Tolna megye református hagyományokkal rendelkező települése. Értékei között tartja számon 1774 ben épült református templomát és „az emberemlékezet” óta a parókia előkertjében álló szégyenkövet, amelyet az épület lebontását követően helyeztek át a templom kerítése elé 2007. május 1 án.

Mivel szégyenköveket elsősorban a történeti Magyarország területéről ismer a néprajzi, jogtörténeti kutatás (Eperjes, Lócse, Szászsebes, Gajar, Nagyselyk, Segesvár, stb.), különös jelentőséggel bírnak a mai Magyarország területén számon tartott nem túl nagy számú szégyenkövek (pl. Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Kiskunlacháza, Átány). A kutatásban kevésbé ismertek közé tartozik **a Nagydorogon található, ott évszázadokon át megőrzött szégyenkő, amelynek nemzeti értéktárba helyezése feltétlenül indokoltnak tekinthető.**

A szégyenkövekről ma már viszonylag keveset tudunk, ezért egyháztörténeti, művelődéstörténeti és kulturális jelentőségük, nemzeti értékük érzékeltetésére érdemes egy rövid áttekintést adni.

1. **A szégyenkő (Schandstein) legáltalánosabb értelemben** a legsúlyosabb közvélemény büntetés, a megszégyenítés egyik formájának, *a szégyenoszlopra/pellengérré állításnak a kiegészítő eszköze volt.* Már a Budai jogkönyvben (1405-1421) is súlyos kőként említették, amelyet
a.) a *bűnösnek (nem minden esetben elítéltek!)* vásárok vagy sokadalmak alkalmával mindenki szeme láttára hordoznia kellett, vagy
b.) a szégyenoszlophoz kötött személy nyakába akasztották, így súlyosbítva büntetését.

Ez utóbbi alkalmazás a pellengérral való büntetéssel kapcsolódott össze, amely egyrészt állami mellékbüntetés (mellékbüntetés volt, pl. ha a vesszőzést vagy a füllevágást a pellengér mellett hajtották végre), másrészt főbüntetés volt, ha a büntetést a pellengérré állítás jelentette (amelyet az akár 40 kilós szégyenkő nyakba helyezésével egészítettek ki). Az osztrák büntetőtörvénykönyv rendelkezései alapján Magyarországon is bevezetett megszégyenítő büntetések átszivárogtak a közvélemény büntetések legsúlyosabb formáiként a hazai jogszokásokba is, elsősorban a városokban. A pellengérek (ahogyan a kalodák) pedig még a 19. század közepén is gyakori részei voltak a falvak és a városok képének. Erre vonatkozóan adataink bőségesen állnak rendelkezésre, bár a pellengérek inkább a városi joggyakorlatban kerültek alkalmazásra és megőrzésre. Elsősorban a felvidéki városokban (pl. Eperjes, Lócse, Szászsebes) őrződtek meg ezek a szégyenkövek (amely elnevezést gyakran a szégyenkő nyakba helyezésével súlyosbított szégyenoszlophoz kikötés miatt a szégyenoszlopra, pellengérré is kiterjesztőleg használtak), viszont írásos emlékei a hazai városokban, településeken is fellelhetőek gondos kutatással (pl. Kecskemét, Ráckeve).

2. **A szégyenkőnek azonbanvan egy speciális értelmezése is, amely Magyarországon elsősorban a református egyház fegyelmezési gyakorlathoz kapcsolódik. A szégyenkő a kutatások eredményei szerint csak Magyarországon alkalmazott közösségi, protestáns egyházközösségi büntetés, az 1563-tól ismert eklézsiakövetés kiegészítő eszköze volt: az a kő, amelyre az eklézsiakövető személy felállt.**

Illyés Endre, a református egyházfegyelmezési gyakorlat monográfusa által idézett legismertebb és mindeddig legpontosabb leírása szerint a következőképpen használták:

„Dekéri Kata „bűnös életű leány” kiközösítése 1811-ben Kisölveden (Hont m.) a prédikátor följegyzése szerint így folyt le: „Egy nagy kő tétetett a templom közepére, a katedra elejébe. Arra felállították a megesett személy hajadonfővel és mezítláb, a prédikáció alatt. Annak végeztével az ür

asztalához álltam és beszédet mondtam. Erre a személy térdenállva sírván megesmérté vétkét, bocsánatot kért az egész gyülekezettől és a cserépben mellette lévő hamuból a fejére hintett. Erre éneklés közben a gyülekezet kitakarodott a templomból. Legutóljára jöve a személy, kit kívül az ő hajdani leányzótársai azonnal körülfogának és haját ollóval tövig nyírták vala, azt szélnek eresztvén. A vének pedig megfogták s egy ponyvába takarván meghömpölygették s hantokkal, kövekkel megdobálták s ott hagyák reáköpdösvén” (Illyés Endre: Az egyházfegyelem kérdése a magyarországi református egyházban. Debrecen, 1936. 80).

A magyarországi református közösségekben ma már mindössze néhány ilyen szégyenkőről tudunk. A nagydorogi szégyenkő pontos történetéhez, datálásához az írásos források kutatása még folyamatban van, de fontos lehet párhuzamként mind a Kiskunlacházán, mind a Kunszentmiklóson használt, jól adatolt, máig megőrzött szégyenkő.

A nagydorogi szégyenkő külsejében az 1787 ben még bizonyítottan használt kunszentmiklósi szégyenkőhöz áll legközelebb (erre is fel kellett állni: „Szégyenkő kiállítás”). A parókia udvarán található faragott mészkő magassága 75 cm, az eltérés annyi, hogy ott még egy külön ráhelyezett kő is része a szégyenkőnek. Kiskunlacházán tudjuk, hogy az első református templom 1741 ben épült, a második 1772 ben, a harmadik 1822 24 ben.

A források szerint a szégyenkő használata az eklézsiakövetés büntetési rendjével, egyházi szertartásával függött össze, a kő, amelyen vagy ült vagy állt a bűnös, ahogyan Illyés is utal rá, a templom közepén, a szószék előtt volt. Tehát, amíg gyakorolják ezt az egyházfegyelmezési jogkört, a szégyenkövek benn, a templomokban vannak. Miután II. József a türelmi rendelettel azonos esztendőben, 1781 ben rendeleti úton betiltja a megszegyenyítő büntetéseket (bár tudjuk, hogy még a 19. század közepéig előfordul alkalmazásuk), illetve a bíraskodásra vonatkozó rendelete 178 az egyházfegyelmezés területén is jogkör átrendeződést jelent, a szégyenkövek kikerülnek a református templom elé. A források szerint a kiskunlacházi és a kunszentmiklósi is itt kerül elhelyezésre (majd ez utóbbi a parókia udvarán).

A nagydorogi szégyenkő vélelmezhetően általánosan ismert helyén, az első református templom közepén volt, majd az új templom megépítése után, de mindenképpen még a 18. század végén kerülhetett a templomra kívülre, ahol a parókia előkertjében őrződött meg a jelen számára és került a közelmúltban elhelyezésre a templom elé.

Nemzeti értéként megőrzése közös ügy: nemcsak azért, mert művelődéstörténeti, kulturális szempontból és a további kutatások szempontjából különösen fontos, hanem azért is, mert a református egyházközösség erkölcsformáló, értékteremtő erejének, a nagydorogi református gyülekezet érték és közösségőrzésének kiemelkedő tanúbizonysága.

Szekszárd, 2015. június 12.

Dr. habil. Nagy Janka Teodóra PhD
főiskolai tanár, joginéprajz kutató



DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET

RÁDAY MÚZEUMA

Kecskemét, Kálvin tér 1.

Levélcím: 6000 Kecskemét, Pf.: 238

Tel./fax: +36 76 486 226

E-mail: klenodium@gmail.com

Tolna Megyei Önkormányzati Hivatal
Szekszárd
Szent István tér 11-13.
7100

Ajánlás a nagydorogi szégyenkő értéktárba történő felvételéhez

A 16-18. században a magyar reformátusoknál szigorú egyházfegyelem uralkodott, melynek célja az egyház tagjainak erkölcsös életre kényszerítése volt. Noha az egyházi bíráskodás gyökerei a középkorra nyúlnak vissza, a reformáció elvei szerint az egyén megnövekedett felelősségét volt hivatott kifejezni az intézmény.

Az egyházfegyelmi eszközök közül a szégyenkőhöz kötés, a „pellengérré állítás” a büntetések leghigorúbbika volt. Mint eszköz szintén a középkori elrettentő büntetésnek egyike.

Ma már országunkban kevés a fennmaradt középkori emlék, a későbbi, egyházi vonatkozású emléktárgyból is csak pár darab maradt épen. Ezek egyike a nagydorogi.

A szégyenkő tehát általános kultúrtörténelmi és kiemelkedő **egyház-történelmi jelentőséggel** bír.

Az értéktárba történő felvételét tehát több szempont indokolja.

A Nagydorogi Református Egyházközség által benyújtott javaslati lapban foglaltakkal egyetértek, az értéktárba kerülést támogatom.

Kecskemét, 2015. január 13.



Dr. Fogarasi Zsuzsa
művészettörténész, igazgató



TOLNAI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE

ESPERESI HIVATAL
H-7135 Dunaszentgyörgy, Rákóczi F. u. 117.
Telefon: 75-536-022
e-mail: tolnai.em@reformatus.hu



2/2015 KGY e-levél

Református Lelkészi Hivatal

NAGYDOROG

Kossuth u. 66.

7044

AJÁNLÁS

Tisztelettel ajánlom a Tolna Megye-i Értéktárba való felvételét a Nagydorogi Református Egyházközség tulajdonát képező, a templom előtt felállított:

szégyenkőnek.



Rácz József
Rácz József
esperes
református lelkipásztor

Dunaszentgyörgy, 2015. január 14.



NAGYDOROG

*Nagydorog Nagyközség
Önkormányzata
7044 Nagydorog Kossuth L. u. 81.
Tel.: 75/ 532- 019, Fax: 332-047
e-mail: nagydorogonk@axelero.hu*

Dr. Say István Úr

**Tolna Megyei Önkormányzati Hivatal
7100 Szekszárd
Szent István tér 11-13**

Tisztelt DR SAY ISTVÁN ÚR !

Nagydorog eredetileg teljes egészében református település volt, ezért jelentős hagyományokkal rendelkezik.

A Református Egyházközség legnagyobb értékét a Református templom képviseli, mely a Nagydorog Nagyközség egyetlen műemléke. 2014. októberében ünnepelte az egyházközség a templom építésének 240. évfordulóját. A Református Egyházközség keretein belül házaskör és Nagydorogi Református Gyülekezetért Alapítvány működik, mely szintén az összefogást, értékek megőrzését, fenntartását erősíti. Jelenleg a gyülekezetnek 400 egyházfenntartói járulékot fizető tagja van, és sokféle szolgálatot végeznek a gyerekek, ifjak, felnőttek és idősek között.

A 16-18. században mindhárom protesztáns egyházban, de különösen a reformátusoknál, nagy jelentősége volt a szigorú egyházfegyelemnek. Gyökerei a középkorba nyúlnak vissza, a reformációt követően az egyházi ügyekben illetékes világi testület, később a presbitérium gyakorolta a lelkész vezetésével a fegyelmi bíráskodást.

Nagydorogon a Szégyenkő emlékezetek óta a régi parókia előkertjében volt található, mely a jelenlegi helyére 2007. május 16-án került elhelyezésre. Célja az volt, hogy minél többen megtekinthessék a több évszázada őrzött homokkőből kézzel kifaragott értéket.

Az önkormányzat évek óta anyagilag támogatja az Református egyházat.

Mindezek alapján javaslom a Szégyenkő Megyei Értéktárba való felvételét.

Nagydorog, 2015. január 14.


Kovács György
polgármester

